

Η συμβολή της ελληνικής στην Τόσκινη διάλεκτο της αλβανικής και η πολύτροπη διγλωσσία στο σημερινό Νότο της Αλβανίας

Παναγιώτης Μπάρκας

Τμήμα Ελληνικής Γλώσσας, Λογοτεχνίας και Ελληνικού Πολιτισμού, Πανεπιστήμιο Αργυροκάστρου – Αλβανία.

Περίληψη

Η αλβανική γλώσσα αποτελείται από δύο διαλέκτους, την Γκέγκικη και την Τόσκινη, διαχωριστικά γεωγραφικά όρια των οποίων είναι ο ποταμός Σκουμπίν. (Γενούσο)

Ξένοι και ντόπιοι Αλβανοί επιστήμονες συμφωνούν ότι η Τόσκινη διάλεκτος εμφανίστηκε κάπου στις αρχές του δεύτερου μισού της Οθωμανικής κατοχής της σημερινής Αλβανίας. Επισμαίνονται επίσης ότι τα ενεργά γλωσσικά φαινόμενα στην Τόσκινη διάλεκτο έπαψαν να δρουν στα τέλη του 19-ου αιώνα.

Ο γνωστός Αλβανός εθνολόγος και γλωσσολόγος Εκρέμ Τσαμπέι αναγνωρίζει την φυγοκεντρική τάση των Αλβανών σημειώνοντας, όπως και άλλοι Αλβανοί και ξένοι επιστήμονες, ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία συνέβαλε στην αποκορύφωση της φυγοκεντρικής αυτής τάσης των Αλβανών με κέντρο το σημερινό Βορά της Αλβανίας.

Κατά τη «Γραμμή Jireček», οι επιρροές της ελληνικής και λατινικής γλώσσας μέχρι τον τέταρτο αιώνα μ. Χρ είχαν κοινή γραμμή επαφής στα βόρεια σύνορα της Νέας Ηπείρου, κοντά στην σημερινή πόλη Λαζί της Αλβανίας.

Κατά τον Κροάτη Αλβανολόγο M. Sufflay, (χάρτη Sufflay) την μεταβυζαντινή περίοδο παρατηρείται η παρουσία αλβανικού στοιχείου μέχρι το πάνω μέρος του Αώου ποταμού. Η γεωγραφική υποχώρηση του επηρεασμού της ελληνικής γλώσσας οφείλεται στην διείσδυση μεγάλων όγκων αλβανικού στοιχείου, επηρεάζοντας ωστόσο τη γλώσσα τους μέχρι και τη διαμόρφωση της Τόσκινης διαλέκτου.

Η πολύτροπη παρουσία ελληνοαλβανικής διγλωσσίας στο Νότο της κοίτης του Αώου ποταμού αποτελεί επιχείρημα υπέρ της άποψης αυτής.

Λέξεις-κλειδιά: Τόσκινη διάλεκτος, φυγοκεντρική τάση, ελληνοαλβανικής διγλωσσίας, γραμμή επαφής

1. Γενική προσέγγιση

Είναι γνωστό ότι την αλβανική γλώσσα αποτελούν δύο διάλεκτοι: Η Γκέγκικη και η τόσκινη, με φυσικό όριο διαχωρισμού του Γενούσο ποταμό που διασχίζει από Ανατολή προς Δύση την σημερινή Αλβανία σε δύο σχεδόν ισότιμα τμήματα, το Βόρειο και το Νότιο.

Αντικείμενο της παρούσας εισήγησης αποτελεί η ιστορικο-ανθρωπολογική προσπάθεια για την διερεύνηση της συμβολής της ελληνικής γλώσσας στην Τόσκινη διάλεκτο. Ξεκινάει από την απαίτηση για απάντηση στα λογικά και θεμελιώδη ερωτήματα: «πότε», «που» και «πώς» δημιουργήθηκαν οι δύο διάλεκτοι της αλβανικής γλώσσας. Δλδ είχαμε κάποτε μια ενιαία αλβανική γλώσσα και μετά διασπάστηκε, ή διαχωρίστηκε και εξελίχτηκε σε δύο διαλέκτους; Είχαμε εξαρχής παράλληλα δύο

διαλέκτους; Ποια ήταν διαχρονικά η γεωγραφική φύση της αλβανικής ή των διαλέκτων της; Είχαν διαχρονικά η αλβανική και οι διάλεκτοί της την σημερινή γεωγραφία τους. Αν υπήρξαν μεταβολές και εξελίξεις, τότε, πού και πώς συνέβησαν;

Οι απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά έχουν οδηγήσει διαχρονικά σε διαφορετικές, αλληλοαμφισβητούμενες μέχρι αντίθετες και συγκρουόμενες θέσεις.

Από τις πιο σημαντικές, η μία συγκεντρώνει γύρω της τους υποστηρικτές ότι οι διάλεκτοι αποτελούν ένα αρκετά πρώιμο φαινόμενο, τουλάχιστον πριν από τον 5^ο-6^ο αιώνα μ. Χρ και στον ίδιο με το σημερινό γεωγραφικό γλωσσικό χώρο. Στηρίζουν τη θέση αυτή Αλβανοί γλωσσολόγοι, όπως ο Μπαχρί Μπέτσι και Σαμπάν Ντεμίραϊ. Τοποθετούν την καλλιέργεια των δύο διαλέκτων στην μεταρωμαϊκή περίοδο και πριν την εμφάνιση των Σλάβων. Αντλούν επιχειρήματα από τη γνωστή θέση του J.G.Hahn (Hahn: 1854 219), που αποδίδει την ίδρυση των δύο διαλέκτων της αλβανικής, ως εξέλιξη της ηπειρωτικής και της ιλλυρικής γλώσσας, με γεωγραφικό διαχωριστικό όριο, ή όριο επαφής, το Γενούσο ποταμό. Αποφεύγουν όμως ένα σημαντικό τρωτό σημείο της θέσης αυτής. Την ίδια στιγμή που ο Hahn αφαιρεί την ελληνικότητα της ηπειρωτικής γλώσσα, η διαδοχή της ιλλυρικής στην αλβανική δεν επιβεβαιώνεται. Ο ίδιος σημείωνε το 1854 ότι την περίοδο διατύπωσης της συγκεκριμένης θέσης, η Τόσκικη διάλεκτος εκτεινόταν στο Νότο του Γενούσου ποταμού μέχρι το Μπεράτι και ότι συναντούσε σ' αυτή αρκετά στοιχεία της Βόρειας διαλέκτου, της Γκέγκικης.

Παρά όμως το γεγονός ότι οι υποστηρικτές της αποτελούν μειοψηφία, τελευταία η θέση αυτή αποχτάει εύρος στο εσωτερικό της Αλβανίας. Δικαιώνεται ο αυστριακός ακαδημαϊκός Όλιβερ Σμιτ, ο οποίος αναφέρει ότι γενικώς πρόκειται για ερμηνείες που ανταποκρίνονται στο νέο κλίμα εθνικιστικού λόγου στη χώρα, που δεν απαλλάσσεται από την εθνικιστική κομμουνιστική παράδοση, η οποία επίσης, αντλεί τη δομή της στα πρότυπα του αλβανικού ρομαντισμού του 19^{ου} αιώνα.

Στο πλαίσιο αυτό, η αλβανική εθνική ιδεολογία η οποία τροφοδοτεί γενικώς την αλβανική εθνική βιβλιογραφία, αποδίδει την αφετηρία καταγωγής και εθνογέννησης των σημερινών Αλβανών σε ευθεία γραμμή από τους Πελασγούς με ενδιάμεση συνέχεια τους Ιλλυριούς. Γεωγραφικά ανταποκρίνεται στη σημερινή εδαφική επικράτεια των Αλβανών. Μάλιστα το βασικό επιχείρημα των Αλβανών εθνολόγων, γλωσσολόγων και ιστορικών για την επιβεβαίωση της συνέχειας των Αλβανών από τους Ιλλυριούς, δεν είναι η γλώσσα, όσο το γεγονός ότι οι σημερινοί Αλβανοί κατοικούν στα εδάφη που κατοικούσαν οι Ιλλυριοί, μεταφέροντας μάλιστα τα νότια σύνορα των Ιλλυριών μέχρι το Νότο της Ηπείρου. Συνεπώς, οι υποστηρικτές της αρχής αυτής ξεκινούν την έρευνά τους από τη σημερινή πραγματικότητα, ανατρέχουν στο παρελθόν αναζητώντας εκεί τα επιχειρήματα για να στεριώσουν τους δεδομένους στόχους. Στην περίπτωση μας ότι οι διάλεκτοι στην αλβανική γλώσσα είναι ένα αρκετά πρώιμο ιστορικά φαινόμενο.

Συμβάλλει συχνά σ' αυτό και η σύγχυση που προκαλεί ο συντηρητικός χαρακτήρας της αλβανικής, υπό την έννοια ότι στη δομή της και μάλιστα στην πιο ευάλωτη στους επηρεασμούς, όπως είναι το λεξικό, διατηρεί σχεδόν ατόφια και ανεξέλικτα δάνεια από άλλες γλώσσες, όπως την ελληνική, δάνεια τα οποία στις δανειοδότες γλώσσες δεν υφίστανται πλέον στην ίδια μορφή, επιτρέποντας έτσι την επιβράβευση της αλβανικής ως αρχαιότερη γλώσσα και δανειοδότρια.

Η δεύτερη κατηγορία επιστημόνων, υποστηρίζει την θέση ότι το φαινόμενο των δύο διαλέκτων στην Αλβανία είναι αρκετά όψιμο, μάλιστα στο δεύτερο μισό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Δεν έχουν όμως άμεση απάντηση αναφορικά με την εξέλιξη και τους παράγοντες που επηρέασαν. «Ένα σημαντικό μέρος των

χαρακτηριστικών, που διακρίνουν σήμερα την μία από την άλλη, τις δύο βασικές διαλέκτους, προέρχονται από την εξέλιξη της περιόδου της λόγιας γλώσσας, η οποία, βάση των μέχρι τώρα γνώσεων μας, αρχίζει τον 15^ο αιώνα» (Çabej: 1963, 69-70). Ο εθνολόγος Rrok Zojzi σημειώνει: «Σε περίπτωση που ο 19^{ος} αιώνας είναι γνωστός, ως ο αιώνας ίδρυσης του αλβανικού έθνους, ως μια κοινή ενότητα, ο 18^{ος} αιώνας μπορεί να θεωρηθεί ως ο αιώνας καλλιέργειας των δύο μεγάλων εθνολογικών περιοχών που ονομάστηκαν Γκεκερία και Τοσκερία» (Zojzi:1962, 20). Ο Jorgji Gjinarí σημειώνει ότι «...η διάκριση σε διαλέκτους της αλβανικής γλώσσας και αυτός ο τοπικός χωρισμός του λαού μας, που είναι επακόλουθο των κατά καιρούς αλλαγών και εξελίξεων, πήραν την σημερινή μορφή, κατά το τέλος του 18^{ου} αρχές του 19^{ου} αιώνα, πριν από το εθνικό μας κίνημα» (Gjinarí:152). Ο ίδιος παρατηρεί ότι τα διακριτικά χαρακτηριστικά ανάμεσα στις δύο διαλέκτους σημειώθηκαν την περίοδο του πρώτου μισού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ενώ σήμερα δεν διαφαίνονται ιδιόμορφες εξελίξεις στη μία ή την άλλη διάλεκτο (Gjinarí: 219, 222). Την ίδια άποψη συμμερίζονται και οι Alexander Rosetti, Gustav Mayer, Norbert Jokli κ.λπ.

2. Καταγωγή της αλβανική γλώσσας.

Θα πρέπει πρώτα να εξηγηθεί πότε εμφανίζεται η αλβανική γλώσσα στη σημερινή γεωγραφία, αν αυτή αποτελεί συνέχεια της ιλλυρικής και ποιες ήταν διαχρονικά οι επαφές με τις άλλες γλώσσες στην ίδια γεωγραφία.

Για τις απαντήσεις αυτές, σημείο αναφοράς αποτελεί η «Γραμμή Jireček», η οποία χωρίζει στην αρχαία χερσόνησο του Αίμου τις επιρροές, της λατινικής και ελληνικής γλώσσας, μέχρι και τον 4^ο μ. Χ αιώνα. Πήρε το επιστημονικό όνομα από τον Τσέχο ερευνητή Konstantin Josef Jireček (1854-1918), ο οποίος στα 1911, έλαβε για λογαριασμό του Πανεπιστημίου της Βιέννης, την επιστημονική αυτή ιστορική εργασία. Η «Γραμμή Jireček» περνάει στα βόρεια σύνορα της Νέας Ηπείρου, κοντά στην σημερινή πόλη Λαζί της Αλβανίας, φθάνει στη Serdica, τωρινή Σόφια, της Βουλγαρίας, για να καταλήξει στη Βάρνα, στη Μαύρη Θάλασσα. Μαρτυρεί ότι στο Βορά της γραμμής επικρατούσε η λατινική γλώσσα και στο Νότο της η ελληνική. Άρα και την παντελή απουσία της αλβανικής.

Ενισχύει την άποψη αυτή η διαπίστωση του Ιταλού επιστήμονα γλωσσολόγου, Giuliano Bonfante. Σε ομιλία του στο Α' Διεθνές Συνέδριο για τους Ιλλυριούς στα Τίρανα, (Bonfante:1974,103) αναφέρεται σε χάρτη του A. Rossetti, σχεδιασμένου βάση των επιγραφών στο Βόρειο τμήμα της Αλβανίας. Συμπεραίνει ότι, την περίοδο μετά το τέλος της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, η σημερινή βόρεια Αλβανία έγραφε λατινικά, ενώ η νότια ελληνικά. Και σημειώνει ο Bonfante, ότι κατά τη συγκεκριμένη περίοδο «δεν γράφονταν ποτέ στα αλβανικά». Το ίδιο επιβεβαιώνει και ο καθηγητής John Wilkes (Wilkes:1999, 353) ο οποίος υπογραμμίζει ότι «Ως όριο μεταξύ λατινόφωνων και ελληνόφωνων περιοχών, γύρω στον 5^ο αιώνα μπορούμε να ορίσουμε σχηματικά την κοιλάδα του Σκούμπι».

Συνεπώς, όπως ξεκαθαρίζει ο σύγχρονος αυστριακός γλωσσολόγος Joachim Matzinger, δεν πρόκειται για συνέχιση των Αλβανών από τους Ιλλυριούς. (Matzinger: 2012, 34) παρά για μετέπειτα έποικους. Ο Matzinger εξηγεί επίσης ότι οι νέοι έποικοι δανείστηκαν το υπάρχον τοπωνύμιο Αλβανόπολις για να αποκαλέσουν τον εαυτόν τους ως Αλβανούς» (Matzinger: 2012, 34)

Συμπληρώνει καλύτερα την εικόνα αυτή ο ελάχιστος αριθμός δανείων στην αλβανική από την αρχαία ελληνική γλώσσα. «Είναι ολιγοστά και περιορισμένα σε συγκεκριμένες κατηγορίες λέξεων... Σε περίπτωση που οι Πρωτοαλβανοί θα ζούσαν την περίοδο εκείνη στην (σημερινή) Αλβανία και κυρίως στις παραθαλάσσιες ακτές γύρω από τις ελληνικές αποικίες, τότε από τις κοντινές επαφές μαζί τους θα πρέπει να είχαμε πολύ περισσότερα δάνεια από την αρχαία ελληνική και πρώτα απ' όλα από πολύ περισσότερες κατηγορίες λέξεων... (Matzinger: 2012, 30). Το ίδιο επισημαίνει και ο Giuliano Bonfante ότι «σε μια χώρα, επίσημη γλώσσα της οποίας είναι η ελληνική, θα ήταν παράξενο ώστε μια γλωσσική επίδραση (στην αλβανική) να εξαφανίζονταν πλήρως» (Bonfante:1974,102).

Καταλυτικό είναι το συμπέρασμα του Weigand (Weigand: 1927, 227-251) κατά τον οποίο η ορολογία ψαρέματος και θαλασσοπλοΐας στην αλβανική δεν έχει ιλλυρική προέλευση. Οι Ιλλυριοί ήταν θαλασσοπόροι, με πλούσια ορολογία ψαρέματος και θαλασσοπλοΐας. Αν πράγματι οι Αλβανοί ήταν απόγονοι των Ιλλυριών και κατοικούσαν μονίμως στα ιλλυρικά εδάφη, στα παραλία της Αδριατικής, θα έπρεπε να διατηρούσαν στην αλβανική, έστω και εν μέρει την ορολογία ψαρέματος και θαλασσοπλοΐας των Ιλλυριών, διότι εκείνοι ήταν θαλασσοπόροι, με πλούσια την ορολογία αυτή. Αντιθέτως όλα τα ονόματα θαλασσοπλοΐας, των ψαριών και των μέσων ψαρέματος στην αλβανική είναι ξένης προέλευσης: Ελληνικά, ενετικά, σλαβικά, ή τουρκικά και είναι εντελώς νέα. Εμμέσως, στηρίζουν την ίδια άποψη και Αλβανοί επιστήμονες. Μιλώντας για τις ιστορικές φάσεις της αλβανικής γλώσσας, ο γνωστός Αλβανός γλωσσολόγος Mahir Domi δέχεται ότι χρονικά η αλβανική εμφανίζεται όταν είχε λήξει ο εκρωμαϊσμός των Ιλλυριών και η ιλλυρική είχε χαθεί κάτω και από τις πιέσεις των νεοφερθέντων (σλαβικών λαών) (Domi:1988, 176).

2.1 Οι κεντρόφυγες τάσεις των Αλβανών προς το Νότο και οι γλωσσικές τους επαφές με ελληνική και λατινική.

Η περιοχή εμφάνισης των Αλβανών στα σημερινά εδάφη σύμφωνα με όλα τα στοιχεία βρίσκεται πάνω στη γραμμή Jireček. Κατά τον Georg Stadtmüller ως αρχαιότερη περιοχή που έχουν κατοικήσει οι Αλβανοί πρέπει να θεωρηθεί η περιοχή του Μάτι [Stadtmüller:1966]. Η μπορεί να θεωρηθούν τέτοια μέρη, οι δύσβατες κοιλάδες μεταξύ των οροσειρών του Βορά της Αλβανίας, απροσπέλαστες από τους Σλάβους.

Στην κοιτίδα αυτή θα εμφανιστούν οι κεντρόφυγες τάσεις των Αλβανών προς το Νότο, οι οποίοι γλωσσικά θα ήταν σε επαφή με την λατινική και την ελληνική. Ο Eqrem Çabej αλλά και λοιποί γλωσσολόγοι, σημειώνουν ότι τα δάνεια από την ελληνική σ' αυτή την περίοδο, συναντιούνται στη Γκέγκικη (Βόρεια) διάλεκτο. Επίσης, κατά τον Çabej, (Çabej:1994, 20) η γλώσσα των Αρβανιτών στον Ελλαδικό χώρο με καταγωγή από το σημερινό βόρειο τμήμα της Αλβανίας, διατήρησε χαρακτηριστικά κυρίως της Γκέγκικης διαλέκτου, επιβεβαιώνοντας έτσι την ταύτιση της πρώιμης αλβανικής, 12^ο-13^ο αιώνα, με τη σημερινή Γκέγκικη διάλεκτο.

Εντωμεταξύ, οι σημερινές διαπιστώσεις, Ελλήνων και ξένων γλωσσολόγων ότι στην αρβανίτικη γλώσσα στην Ελλάδα εντοπίζονται και στοιχεία της Τόσκικης διαλέκτου, αποτελεί τεκμήριο, όπως θα εξεταστεί και πιο κάτω, ότι η διάλεκτος αυτή της αλβανικής είναι η διαφοροποιημένη Γκέγκικη διάλεκτος λόγω των επιρροών της ελληνικής γλώσσας.

Στους μετέπειτα αιώνες οι κυρίαρχες γλώσσες στην περιοχή, η λατινική όπως και η ελληνική, θα υποχωρήσουν στη διόγκωση και επέκταση του αλβανικού στοιχείου. Η ελληνική στην Ήπειρο ως γηγενή γλώσσα, διαφορετικά από τη λατινική, θα διατηρήσει την ανωτερότητά της προς την αλβανική. «Σε ό, τι αφορά τον πολιτισμό οι Έλληνες ήταν ισχυρότεροι δότες, από πλευράς ράτσας ήταν οι Αλβανοί», σημειώνει σχετικά ο Çabej (Çabej:1994, 93).

Από τις παραπάνω αναφορές προκύπτουν μερικά σημαντικά συμπεράσματα. Ότι ο εκλατινισμός των Ιλλυριών στο Βορά συνοδεύτηκε στην Ήπειρο με τον εξελληνισμό των Ιλλυριών και την αφομοίωση των όποιων ιλλυρικών φύλων είχαν διεισδύσει εκεί. Ότι οι λατινοελληνικές επιρροές ενώνονταν στη γραμμή, που περνάει κοντά στην σημερινή πόλη Κρούγια–Λιάτσι, όπου ο Πτολεμαίος στην εποχή του έχει τοποθετήσει την Αλβανόπολις και ότι αυτή η γραμμή δεν αφήνει περιθώρια παρουσίας της αλβανικής, πριν τουλάχιστον από τον 5^ο αιώνα μ. Χρ. Ενισχύει το συμπέρασμα το γεγονός ότι η λατινική και η ελληνική ήταν τότε γλώσσες «εξουσίας» αντίστοιχα στη διοίκηση και τον πολιτισμό γεγονός που τους εξασφάλιζε σε εκείνες τις συνθήκες επιρροές σε όλες τις δομές της γλώσσας.

3. Οι τρεις φάσεις καθόδου σε Ήπειρο και Ελλάδα, τα γλωσσικά φαινόμενα.

Είναι σχεδόν αποδεκτό ότι αρχικά, η βασική αιτία προώθησης προς το Νότο των Αλβανών ήταν η εμπόλεμη πίεση των Σλάβων. Από την άλλη, τους προσέλκυε ο Νότος, η Ήπειρος και ο απώτερος ελληνικός Νότος, με την γνωστή ειρηνική υποδοχή των Ελλήνων που εξασφάλιζε και την καλύτερη αφομοίωση και τον εξελληνισμό τους. Υπό διάφορες μορφές οι κάθοδος των Αλβανών προς το Νότο, την Ήπειρο θα συνεχιστεί σε όλη την υστεροβυζαντινή περίοδο και ιδίως κατά την Τουρκοκρατία. Η κάθοδός τους στον ευρύτερο ηπειρωτικό χώρο θα συνοδευτεί από γλωσσικές και εθνολογικές μεταβολές. Η ελληνική θα δεχτεί γεωγραφική συρρίκνωση. Δεν χάνει όμως την ισχύ και το ρόλο της όσον αφορά τις επιδράσεις.

Σε γενικά πλαίσια η κάθοδος των Αλβανών προς την Ήπειρο και την Ελλάδα έγινε σε τρεις φάσεις. Η τύχη των μετακινήθων πληθυσμών, σε κάθε μία από τις φάσεις αυτές, έχει τα δικά της κίνητρα και χαρακτηριστικά. Η πρώτη κάθοδος θα πρέπει να υπολογιστεί μετά τον 6^ο αιώνα. Η δεύτερη θα ξεκινήσει γύρω στον 11^ο αιώνα μέχρι την ύστερη Βυζαντινή περίοδο και την πρώιμη οθωμανική κατοχή. Η αφετηρία της τρίτης καθόδου εντοπίζεται κατά την εκστρατεία του Στέφανου Ντουςάν στην Ήπειρο, τον 14^ο αιώνα. Θα συνεχιστεί στους αιώνες της Οθωμανοκρατίας μέχρι τις ημέρες μας. Η πρώτη, που όπως αναφέρθηκε, φαίνεται ότι είχε βασικό αίτιο την πίεση των Σλάβων. Είναι η φάση του πλήρους εξελληνισμού των Αλβανών (Αρβανών, ή Αρβανιτών), που καταφθάνουν στην Ήπειρο και τον υπόλοιπο ελλαδικό χώρο. Για το λόγο αυτό είναι δύσκολο να βρεθούν διακριτικά στοιχεία μεταξύ αυτών και των Ελλήνων. Δεν διαπιστώνεται ούτε η διαφοροποίηση στη γλώσσα.

Οι Αλβανοί θα αναφερθούν σε ιστορικά έγγραφα μετά από τουλάχιστον 6 αιώνες, συγκεκριμένα στον 11^ο αιώνα από την Άννα Κομνηνού (Κομνηνού: Αλεξιάδα) και τον Μιχάλη Ατταλιάτη (Attalioetae, 1853), αλλά σε νοτιότερες περιοχές που αγγίζουν και τη σημερινή μέση Αλβανία, δλδ από Αλβανόπολις στο σημερινό Μάτι, σε περιοχές Δυρράχιο, Ελμπασάν και Αυλώνα, όπως και γενικότερα στον ελλαδικό χώρο. Καταγράφονται διάφορες αιτίες. Κυρίως καλούνται σε στρατιωτική συνδρομή υπέρ των

Βυζαντινών αρχόντων στον ελλαδικό χώρο. Το ίδιο κάνουν και οι δυτικοί σταυροφόροι. «Η ιστορία των Αλβανών αρχίζει τον 13^ο-14^ο αιώνα. Η επαφή τους με τους Έλληνες τους κάνει ιστορικά γνωστούς», αναφέρει ο E. Çabej (Çabej:1976, 27).

«Στην ουσία, αναφέρει η Γαλλίδα κοινωνιολόγος Nathalie Clayer, (Clayer : 2007, 119), από τα τέλη του 13^{ου} αιώνα, αλλά περισσότερο κατά τον 14^ο και 15^ο αιώνα, οι Βυζαντινοί, Βενετικοί και άλλοι ευνόησαν την εγκατάσταση αρβανίτικων πληθυσμών, ταυτόχρονα πολεμιστών και αγροτών στη Θεσσαλία, Αιτωλοακαρνανία, Βοιωτία, Αττική και Εύβοια».

Έτσι, στο πλαίσιο της πολυεθνικής Βυζαντινής αυτοκρατορίας, όπου η ελευθερία γλωσσών άγγιζε ακόμα και την εκκλησιαστική γλώσσα, υπό το δόγμα μια θρησκεία-πολλές γλώσσες, καλλιεργήθηκαν, από την μία η έλληνοαρβανίτικη διγλωσσία με πολύ ανώτερη την ελληνική και εντελώς περιφερειακή και διακοσμητική την αρβανίτικη και, από την άλλη το εθνολογικό μείγμα των Ελλήνοαρβανιτών. Η παρουσία τους στην Ήπειρο και την υπόλοιπη Ελλάδα, δεν είχε καμιά αρνητική επίδραση στην ελληνική εθνική και πολιτική ιδιοσυγκρασία των Ελλήνων. Απεναντίας, στερέωναν περισσότερο το ελληνικό ανάστημα. Μάλιστα, οι Ελληνοαρβανίτες, λόγω του πολεμικού τους χαρακτήρα, διεκδικούσαν και διεκδικούν ελληνική δωρική καταγωγή.

3.1 Τρίτη φάση: Διεκδίκηση πολιτικού ρόλου στην Ήπειρο

Διαφορετική υφή έλαβαν οι εξελίξεις στην Ήπειρο, κατά την περίοδο του Δεσποτάτου της Ηπείρου. Μετά το 1330, οι Αλβανοί, σε στρατιωτική υπηρεσία του Σέρβου Στέφανου Δουσάν θα διεκδικήσουν καθαρά πολιτικό ρόλο, εξουσία και φέουδα. Στην Ήπειρο σημειώνεται για πρώτη φορά η αντίστροφη εθνολογική μέτρηση. Από ελληνογενή ώσμωση του αρβανίτικου στοιχείου, σε αλβανική διαφοροποίηση. Επιβεβαίωση αποτελεί η Γενεαλογία του Οίκου Μουζάκη, που έγραψε στα λατινικά το 1510, ο απόγονος του, Ιωάννης Μουζάκης. (Βερνίκος & Δασκαλοπούλου: 1999, 262-170)

Το τέλος του 25-χρονου κύκλου αντίστασης του Γεώργιου Καστριώτη Σκεντέρμπεη κατά της Ο. Αυτοκρατορίας προκάλεσε ένα τεράστιο κύμα φυγής Αλ(ρ)βανών προς Ελλάδα και Ιταλία. Πρόκειται για καθαρή προσφυγιά. Στην κατηγορία αυτή των Αρβανιτών εντάσσεται και το αντισομανικό ρεύμα των Μιρδιτόρων και άλλων βόρειων Αλβανών, οι οποίοι μετά το θάνατο του Σκεντέρμπεη, εισάκουσαν στις εκκλήσεις της Βενετίας και με αρχηγό το γιο του Σκεντέρμπεη εγκαταστάθηκαν στη Χιμάρα ως μόνιμη δύναμη αντίστασης κατά της Τουρκοκρατίας μέχρι το τέλος της. Η περίπτωση της Χιμάρας αποδεικνύει, από την μία ότι στην Ήπειρο οι μυλόπετρες εξελληνισμού αλλογενών πληθυσμών ήταν ακόμα ισχυρές. Από την άλλη ότι οι γλωσσικές και εθνολογικές σχέσεις των Βόρειων Αρ(λ)βανιτών με τους Ηπειρώτες, ήταν ακόμα υπαρκτές. Επιβεβαιώνονταν ταυτόχρονα ότι ενώ το αλβανόφωνο στοιχείο στην Ήπειρο, είτε ειρηνικά, είτε πολεμικά, είτε ως δύναμη κατοχής πλήθαινε ασφυκτικά, ο ελληνικός πολιτισμός εμφανίζονταν κυρίαρχος.

Σημειώνεται έτσι η αφετηρία της τρίτης φάσης καθόδου των Αλβανών στην Ήπειρο, η οποία πέτυχε την ολοκλήρωσή της με τους Αλβανούς στο πλευρό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. «Στο εξής η ιστορία και η δημογραφία της Ηπείρου επρόκειτο να υποστεί την μόνιμη επιρροή των αλβανικών εισβολών και εγκαταστάσεων» (Hobhouse: 1971). «Η πίστη μου είναι, αναφέρει ο N.G.L Hamond, ότι οι αλβανόγλωσσοι χωρικοί της Ηπείρου είναι απόγονοι των Αλβανών παρείσακτων, που ήλθαν στα νότια κατά την

εποχή της Τουρκικής Αυτοκρατορίας κι αποίκισαν κυρίως τις παραλιακές πεδιάδες» Hamond:1971, 27]. Ο Çabej, χωρίς κανένα ενδοιασμό καυχιέται ότι, οι Τούρκοι ολοκλήρωσαν την κεντρόφυγη τάση των Αλβανών στην Ήπειρο, (Çabej:1994)

Στην ουσία, η Οθωμανική Αυτοκρατορία προκάλεσε στον ελλαδικό χώρο, ένα διπλό αντίρροπο κίνημα με το αλβανικό στοιχείο. Από την μία πλευρά τροφοδότησε με νέο αίμα τους Έλληνες-Αρβανίτες στην Ελλάδα. Από την άλλη καλλιέργησε τις προϋποθέσεις απαλλαγής του νεοφερθέντου αλβανικού στοιχείου από τις διεργασίες εξελληνισμού, συμβάλλοντας στη γνωστή διαφοροποίησή τους σε: Αλβανούς μουσουλμάνους, βάση του νέου θρησκευματος και σε Αλβανούς χριστιανούς, βάση υιοθέτησης της γλώσσας (της αλβανικής). Στους Αλβανούς χριστιανούς, εκτός από τους γηγενείς Αλβανούς, συμπεριλήφθησαν και οι Έλληνες Ηπειρώτες, οι οποίοι για να μη εξισλαμιστούν, υιοθέτησαν την αλβανική, ως γλώσσα εξουσίας και στη συνέχεια με βάση τη γλώσσα και τα εξουσιαστικά προνόμια, που εξασφάλιζε η Τουρκοκρατία στους Αλβανούς, εξαλβανίστηκαν. «Οι αλβανόγλωσσοι χωρικοί στην Ήπειρο ήσαν αρχικά ελληνόγλωσσοι και υιοθέτησαν την Αλβανική ομιλία μόνον όταν άλλαξαν τη θρησκεία τους από το Χριστιανισμό στο Μωαμεθανισμό κάτω από την Τουρκική πίεση»,(Hamond:1971, 27).

3.2 Άλλοι λόγοι.

Ο ιδιαίτερος ρόλος που η Υψηλή Πύλη εμπιστεύτηκε στο αλβανικό εξισλαμισμένο στοιχείο μέχρι την καλλιέργεια κοινότητας συμφερόντων μεταξύ τους. Οθωμανική αυτοκρατορία στα Βαλκάνια, σημειώνει ο γνωστός Αλβανός συγγραφέας Ισμαήλ Κανταρέ, είμασταν εμείς οι Αλβανοί και οι Βόσνιοι. Πρόκειται για το φαινόμενο της επιβολής της κουλτούρας της εξουσίας. Στο πλαίσιο αυτό είναι ιστορικά γνωστό ότι οι ντόπιοι Ηπειρώτες ασπάζονταν την αλβανική, δηλ την πραγματική γλώσσα εξουσίας ως αποτελεσματικό τρόπο για την προστασία του θρησκευματος ταυτισμένου τότε με την εθνότητα.

Συνέβαλαν επίσης, οι απαγορεύσεις στη χρήση της ελληνικής από την ίδια την οθωμανική αυτοκρατορία.

Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας υπήρξε η επένδυση της Δύσης και των μεγάλων δυνάμεων της εποχής και της ίδιας της Ο. Αυτοκρατορίας για την μεταβίβαση της αλβανικής από γλωσσικό, πολιτισμικό στοιχείο σε θεμελιώδες στήριγμα για την καλλιέργεια της αλβανικής εθνικής ιδεολογίας. Όπως σημειώνει η N.Clayer, «μια άλλη ιδιαιτερότητα του αλβανικού εθνικισμού είναι ότι θα επεξεργαστεί στηριζόμενος κυρίως στη γλώσσα και όχι στο θρήσκευμα, όπως στην περίπτωση των άλλων εθνικισμών στην περιοχή...» (Clayer : 2007, 11)

4. Οι δύο αλβανικοί διάλεκτοι μιλούν για διαφοροποίηση και όχι για το αντίθετο

Αναφερόμενος στις δύο διαλέκτους (την Γκέγκικη και Τόσκινη) ο Çabej θα αποδεχτεί ότι «Η νότια, η Τόσκινη στο τέλος του Μεσαίωνα μοιάζει με τη βόρεια γκέγκικη του 16^{ου}-17^{ου} αιώνα» (Çabej:1994, 20). Η υπεραυξημένη παρουσία αλβανικού στοιχείου στην Ήπειρο, από κοινού με τον απροκάλυπτο ρόλο πολιτικού εκφραστή της Υψηλής Πύλης (Çabej: 1994,17), γονάτισε τη φορομοιωτική δύναμη ελληνικής της Ηπείρου. Αυτό δε σημαίνει ότι η ελληνικότητα της Ηπείρου έπαψε να επηρεάζει πολιτισμικά,

γλωσσικά και εθνολογικά το αλβανικό στοιχείο. Οι συγκεκριμένες διεργασίες στο βόρειο τμήμα της Ηπείρου, συνέβαλλαν σταδιακά στην καλλιέργεια της Τόσκινης διαλέκτου. «Σε ό, τι αφορά τον πολιτισμό οι Έλληνες ήταν ισχυρότεροι δότες, από πλευράς ράτσας ήταν οι Αλβανοί», σημειώνει σχετικά ο Çabej, (Çabej: 1994).

Θα πρέπει εδώ να προσεχτεί και μια ακόμη διάσταση, η εθνοπολιτιστική διαφοροποίηση ανάμεσα στους Γκέγκηδες στο Βορά της Αλβανίας και τους Τόσκηδες στο Νότο της (γενικώς στην Ήπειρο). Η λαϊκή πολιτιστική συνείδηση, υιοθέτησε δύο διαμετρικά αντίθετα εθνοπολιτιστικά σύμβολα. Αντίστοιχα τη γέφυρα και το κάστρο.

«Γύρω στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, παρατηρούσε ο Johann Georg von Hahn, μεταξύ Γκέγκηδων και Τόσκηδων διαφαίνονταν ένας ανταγωνισμός κληρονομημένος από τους προγόνους τους, (Clayer: 2007, 30). Η αντιπαλότητα και διάκριση αυτή θα επιμείνει μέχρι τις ημέρες μας. Φάνηκε ιδιαίτερα στο δημοψήφισμα για το σύνταγμα του 1994, όπως και τρία χρόνια αργότερα, στις ταραχές του 1997

Την εθνολογική διάκριση μεταξύ Γκέγκιδων και Τόσκιδων υπογραμμίζουν και οι Τούρκοι στις επετηρίδες τους, στις οποίες αναφέρεται η διάκριση σε Γκέγκηδες και Τόσκιδες, μεταξύ των οποίων οι ορεσίβιοι Αλβανοί Γκέγκηδες αποτελούσαν την κεντρική εικόνα των Αλβανών, επειδή και τα μουσουλμανικά θρησκευτικά πιστεύω τους ήταν ισχυρότερα (Clayer :2007, 238).

Αυτό σημαίνει ότι δεν πρόκειται για ενιαίο αλβανικό χώρο, όπου κατά την Οθωμανική Αυτοκρατορία διαφοροποιήθηκε γλωσσικά και πολιτιστικά ο Νότος, αλλά για μετακινήσεις βόρειων αλβανικών πληθυσμών, η βόρεια γκέγκηκη γλώσσα των οποίων, υπό την επιρροή της ελληνικής και άλλων γλωσσικών και πολιτιστικών υποστρωμάτων διαφοροποιήθηκε σε μορφή ξεχωριστής διαλέκτου. Η σύγκριση γλωσσικών παραμέτρων στεριώνει καλύτερα την άποψη αυτή.

5. Από γλώσσα παρείσακτων, σε γλώσσα εξουσίας.

Στην ενίσχυση της αλβανικής στην Ήπειρο βοήθουσε ιδιαίτερα η παρουσία μεγάλων όγκων αλβανικού στοιχείου. Πρόκειται από τη μία, για τη διαχρονική διείσδυση Αλβανών, που αποκορυφώθηκε με την διαχρονική στήριξη της Ο. Αυτοκρατορίας. Από την άλλη, για τον εξισλαμισμό ντόπιου ελληνικού χριστιανικού στοιχείου, το οποίο στη συνέχεια εξάλβανίστηκε. Στις συνθήκες επιβολής της αλβανοκρατίας στην Ήπειρο, ως η πλέον αυτοκρατορική πραγματικότητα, ο αυτόχθων Ηπειρώτης, για να απόφυγε τον εξισλαμισμό, που κατέληγε σε εξαλβανισμό, επέλεξε ως εναλλακτική την τήρηση της ορθοδοξίας μιμούμενος την αλβανική γλώσσα και νοοτροπία. Λογικό για την εποχή ήταν ώστε στο δίλημμα μεταξύ εθνότητας-ελληνισμού vs πίστης-ορθοδοξίας, να επέλεγε τη θρησκεία- την ορθοδοξία, η οποία, όχι μόνο αποτελούσε ουσιαστικό μέρος του εθνικού αυτοπροσδιορισμού, αλλά ασκούσαν ταυτόχρονα στην ελληνική. Η διαδικασία κορυφώνεται κατά τα μέσα του δεύτερου μισού της Τουρκοκρατίας στην περιοχή. Ωφέλησε την συγκεκριμένη εξέλιξη το γεγονός ότι η Πύλη «στην Ευρώπη, ακόμα και εκεί που το Ισλάμ εισχώρησε στην ύπαιθρο σπάνια έφερε μαζί του και την τουρκική γλώσσα ... Ο μουσουλμάνος Αλή Πασά, μιλούσε Αλβανικά και ελληνικά μα όχι τούρκικα» (Μαζαουερ: 2008).

Παράλληλα η Οθωμανική αυτοκρατορία δε δίσταζε να θέσει σε απαγόρευση τη χρήση της ελληνικής με στόχο την ενίσχυση της αλβανικής. Στις αρχές του 17^{ου} αιώνα «σε πολλά χωριά και κωμοπόλεις είχε απαγορευτεί η καμπάνα και, ιδιαίτερα σε περιοχές όπου υπήρχαν συμπαγείς μουσουλμανικοί πληθυσμοί, δεν επιτρέπονταν η

ελεύθερη χρήση της ελληνικής γλώσσας»(Βακαλόπουλος:2003,115]. Ο V.H.Caillard, που συνόδευε την επιτροπή, η οποία είχε αποσταλεί στην Ήπειρο μετά το Συνέδριο του Βερολίνου για να διαπιστώσει επί τόπου τα αισθήματα του ηπειρωτικού πληθυσμού, αναφέρει ότι η χρήση της αλβανικής ως ομιλούμενης είχε επιβληθεί στον πληθυσμό από το 1800. Από την εποχή εκείνη, προσθέτει ο Caillard, αρχίζει ο εξαλβανισμός της Ηπείρου, ο δε ελληνικός πληθυσμός της υφίσταται πραγματική σκλαβιά (Πατσέλη: 1946).

Η εξέλιξη αυτή θα πάρει μια οργανωμένη μορφή στην υπηρεσία της εξουσίας της Ο. Αυτοκρατορίας, όταν η καλλιέργεια της κοινότητας συμφερόνταν μεταξύ της Πύλης και του αλβανικού στοιχείου μετατράπηκε σε βάση της αλβανικής εθνικής υπόστασης, όπου η Ήπειρος αποτέλεσε την κατεξοχήν διεκδίκηση ως διαχρονική αλβανική εθνική επικράτεια. Με το σκεπτικό του διαδόχου των συμφερόντων της στην περιοχή, η Πύλη ευνόησε ιδιαίτερα την ανάπτυξη της αλβανικής γλώσσας και πολιτισμού. Επίσης η Πύλη στις επίσημες θέσεις εκφραζόμενων στις επετηρίδες του τέλους του 19^{ου} αι. έκρινε ότι «την ενότητα της Αλβανίας αποτελούσε η γλώσσα»,(Clayer : 2007, 243). Οι συντάκτες των επετηρίδων επιδίωκαν να υπογραμμίσουν τον ισχυρισμό «περί αλβανικού χαρακτήρα της περιοχής (της Ηπείρου) και του πληθυσμού της, αρνούμενοι κάθε ελληνικό χαρακτήρα» και ότι «όλος ο πληθυσμός της άνηκε στο αλβανικό έθνος»,(Clayer: 2007, 240).

Εκεί που η αλβανική δεν λειτουργούσε ως γλώσσα κατοχής και εξουσίας, στους Αρβανίτες και Αλβανούς, οι οποίοι ενώθηκαν με τους Έλληνες και αντιτάχτηκαν από κοινού κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, δεν προκύπτει καλλιέργεια αλβανικής εθνικής συνείδησης ή εθνότητας, αλλά η ελληνική.

5.1. Η αλβανική-γλώσσα εθνικού αλβανικού αυτοπροσδιορισμού.

Κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα σημειώνεται και μια επόμενη ουσιαστική εξέλιξη. Η μεταβίβαση της αλβανικής από γλωσσικό, πολιτισμικό στοιχείο σε θεμελιώδη στήριγμα για την καλλιέργεια της αλβανικής εθνικής ιδεολογίας. Όπως σημειώνει η N.Clayer, «μια άλλη ιδιαιτερότητα του αλβανικού εθνικισμού είναι ότι θα επεξεργαστεί στηριζόμενος κυρίως στη γλώσσα και όχι στο θρήσκευμα, όπως στην περίπτωση των άλλων εθνικισμών στην περιοχή...», (Clayer : 2007,11)

Με επιχείρημα τη γλώσσα η αλβανική εθνική ιδεολογία διεκδίκησε αρχαία καταγωγή για τους Αλβανούς. Ξεκινώντας από την εγκατάσταση στην Ήπειρο λόγω της κοινότητας συμφερόντων με την Οθωμανική Αυτοκρατορία και την ανάληψη διαδοχής των συμφερόντων της εδώ, οικειοποίησε την ιστορία, τον πολιτισμό και τη γεωγραφία της.

Μοιραία στην ελληνικότητα της Ηπείρου στάθηκε η απόφαση της Επιτροπής Οροθέτησης των συνόρων του αλβανικού κράτους κατά τη δεύτερη δεκαετία του 20^{ου} αι. «Δεν έλαβε υπόψη την εθνική ταυτότητα του ντόπιου πληθυσμιακού στοιχείου, αλλά μόνο τη γλωσσική του σύνθεση», (Βακαλόπουλος: 2003, 647), με αποτέλεσμα την γνωστή διχοτόμηση της ενιαίας Ηπείρου.

5.2. Οι γκρίζες ζώνες

Στο νέο αυτό πολιτικό-κοινωνικό και πολιτιστικό γίνεσθαι η μετατροπή της αλβανικής σε γλώσσα εξουσίας, έφερε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία και ενίσχυση ενός δεύτερου

γλωσσικού πόλου στην περιοχή, ο οποίος απέκτησε και συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο: Το βορά του βόρειου τμήματος της Ηπείρου.

Ανάμεσα στους δύο αυτούς πόλους, δηλαδή της ελληνικής γλώσσας (ελληνικής εθνικής συνείδησης) και αλβανικής γλώσσας (αλβανικής εθνικής συνείδησης υπό διαμόρφωση), υπήρξαν σχέσεις αμοιβαίας άμπωτης και παλίρροιας, που αποφασίζονταν αντίστοιχα από την ισχύ του κάθε πόλου και εθνικού φρονήματος. Εκεί που οι κύκλοι επιρροής διακόπτονταν δημιουργούνταν γλωσσικά και εθνικά οι γκρίζες ζώνες. Εδώ ακριβώς εντοπίζεται ένα φαινόμενο διγλωσσίας, το οποίο έχει καθαρά εθνολογική και όχι απλώς γλωσσική υφή.

Οι γκρίζες ζώνες σε κάποια χρονική περίοδο, τέλος 19^{ου} αρχές του 20^{ου} αι., στερέωσαν την γεωγραφική οντότητα. Όπως, μπορεί εύκολα, όμως, να κατανοηθεί η ισχύ της διγλωσσίας δεν ήταν σταθερή, όχι μόνο σε σχέση με τη γεωγραφική επέκταση, αλλά, περισσότερο σε ότι αφορά τα συστατικά της στοιχεία, όπως είναι η προέλευση, η ικανότητα, η λειτουργία και η στάση, (Elias, Scotson: 1996).

Το εύρος του προβλήματος φάνηκε συγκεκριμένα στο έργο της Διεθνούς Επιτροπής Οριοθέτησης των Ελληνο-Αλβανικών συνόρων, το 1913. Επειδή η Επιτροπή πίστευε ότι το εθνικό φρόνημα ευνοούσε γενικώς την Ελλάδα, επέλεξε ως κριτήριο την γλώσσα των κατοίκων. Βρέθηκε όμως μπροστά σε ένα ετερογενές γλωσσικό φαινόμενο, μάλιστα και εντός της οικογένειας, εφόσον τα μέλη της μιλούσαν είτε αλβανικά και ελληνικά, είτε μόνο ελληνικά.

6. Ίδρυση του αλβανικού κράτους και η πολιτιστική αλλοίωσης των εθνικών ομάδων

Με τη χάραξη των συνόρων και μέχρι σχεδόν το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στην περιοχή του βορείου τμήματος της Ηπείρου είχαμε τον ακόλουθο, γλωσσικό «γεωπολιτικό χάρτη». Γύρω από τον πόλο αλβανικής γλώσσας, (Λιαμπουριά) διαφαίνονταν η αλβανο-ελληνική διγλωσσία με γλώσσα προέλευσης, ή υψηλού επιπέδου, την αλβανική στο επίκεντρο του πόλου και αμφίπλευρα, δηλαδή την αλβανική ή την ελληνική, αντίστοιχα με την απομάκρυνση από τον ισχυρό πυρήνα. Ταυτόχρονα την απώλεια «εδάφους» της ελληνικής και τη μετακίνηση προς τον πόλο ελληνικότητας των γκρίζων ζωνών. Στη διπλή αυτή ταχύτητα διαμορφώνονταν και μια τρίτη επίσης σημαντική. Πρόκειται για τη σμίκρυνση των γκρίζων ζωνών σε όφελος της αλβανικής καθαρότητας.

Χαρακτηριστική περίπτωση η περιοχή της Λιούντζης στο νομό Αργυροκάστρου, γενέτειρα των μεγάλων ευεργετών Ευάγγελου Ζάππα και Χριστάκη Ζωγράφου. Τονίζουμε ότι στην εποχή του Ζάππα η διγλωσσία είχε δώσει το παρόν της στη συγκεκριμένη περιοχή με γλώσσα προέλευσης ή ταυτότητας την ελληνική. Η αλβανική έγινε δεκτή ως γλώσσα εξουσίας και ταυτόχρονα ως γλώσσας διατήρησης της ορθόδοξης θρησκείας. Κατά την Αλβανική Αναγέννηση (μέσα του δεύτερου μισού του 19^{ου} αιώνα), παράλληλα με την ελληνική διαμορφώθηκε εδώ και η αλβανική εθνική ταυτότητα. Ωστόσο, πριν και μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο όσοι κάτοικοι της περιοχής πρόλαβαν και διατήρησαν την επαφή με την Ελλάδα, διατήρησαν και ενίσχυσαν την ελληνική εθνικότητα. Μέλη της ίδιας οικογένειας τα οποία έχασαν την επαφή αυτή, αναδείχτηκαν σταθεροί Αλβανοί με αυτόβουλη την απόθεση ακόμα και της ελληνικής γλώσσας. Το φαινόμενο βάθυνε από γενιά σε γενιά με αποτέλεσμα η ελληνική γλώσσα να έχει υποχωρήσει εντελώς.

Στην ίδια περιοχή το κομμουνιστικό καθεστώς εγκατέστησε βίαια Ελληνόβλαχους από την παραθαλάσσια περιοχή των Αγίων Σαράντα. Το ντόπιο λιουντζώτικο στοιχείο είχε αραιωθεί, ή διότι είχε μεταναστεύσει από νωρίς στην Ελλάδα, ή είχε απορροφηθεί από τον αλβανικό κρατικό μηχανισμό λόγω του ανωτέρου μορφωτικού επιπέδου του. Οι Ελληνόβλαχοι, οι οποίοι δεν γνώριζαν την αλβανική ούτε για απλή επικοινωνία, απώθησαν εντελώς την ελληνική αντικαθιστώντας την με την αλβανική και τήρησαν την βλάχικη ως εσωτερικό ιδίωμα. Έτσι, η Λιουντζεριά από κάποτε γκρίζα ζώνη μετατράπηκε σε μια καθαρά αλβανόφωνη και εθνικά αλβανική περιοχή. Το φαινόμενο διήρκεσε μέχρι το 1990, χρόνος πτώσης του κομμουνιστικού καθεστώτος και ανοίγματος της Αλβανίας. Με το άνοιγμα των συνόρων η ελληνική θα αποχτήσει στην συγκεκριμένη περιοχή έδαφος, αποκαθιστώντας το νέο προς το παρόν καθεστώς διγλωσσίας, ως πολιτιστικό φαινόμενο, δηλαδή επαναφορά του καθεστώτος γκρίζας ζώνης, η οποία διακρίνεται για τη διγλωσσία, αλλά η ελληνική εθνική συνείδηση δεν ακολουθεί τον βηματισμό της γλώσσας.

Στον ελληνικό πόλο με την υποχώρηση της Ο.Αυτοκρατορίας και την ίδρυση του Αλβανικού κράτους, είχαμε την υποχώρηση της αλβανικής γλώσσας και τη δημιουργία καθαρών ελληνικών περιοχών. Όπως «εξουδετερώθηκε» η ελληνική στην ευρύτερη περιοχή του βόρειου τμήματος της Ηπείρου και ως εμπορική και πολιτιστική γλώσσα. Καθαρές ελληνικές περιοχές, απαλλαγμένες από το αλβανικό στοιχείο, διατηρήθηκαν και εντός του νεοσύστατου αλβανικού κράτους, πάντα στο σημερινό βόρειο τμήμα της Ηπείρου. Η καθαρότητά τους οφείλεται άμεσα στη συνέχιση των σχέσεων με τον υπόλοιπο εθνικό κορμό.

Στο διάστημα του Μεσοπολέμου η ύπαρξη και λειτουργία του αλβανικού κράτους απειλούνταν από πολλαπλής φύσεως εσωτερικών παραγόντων η αντιμετώπιση των οποίων οδηγούσε σε διαδοχικές, συχνές και πολυποικίλες πολιτικές ηγεσίες. Για την αποφυγή όμως των σχισμάτων εθνικού περιεχομένου, κυρίως ελληνικής φύσεως, όλες οι πολιτικές ηγεσίες των Τυράνων καταπιέστηκαν από την ίδια ιδέα, εκείνη της εθνικής αλλοίωσης των εθνικών διαφορετικών ομάδων με ισχυρό μέσο την κουλτούρα της κυριαρχίας. Η συγκεκριμένη πολιτική και η αναγκαστική ένταξη των μελών των εθνικών και πολιτιστικών ομάδων στο αλβανικό κράτος και την αλβανική κοινωνία έφερε ως αποτέλεσμα την επέκταση και διείσδυση της αλβανικής στις περιοχές με αμιγή ελληνικό πληθυσμό. Το γεγονός πάντως, σημαδεύει τη μετατροπή των αμιγώς ελληνικών μειονοτικών περιοχών σε δίγλωσσες. Πρόκειται για τις αναγνωρισμένες ελληνικές μειονοτικές περιοχές στο αλβανικό κράτος, με βάση τη χρήση της ελληνικής γλώσσας και του καθάρου ελληνικού εθνικού φρονήματος. Η συγκεκριμένη διγλωσσία αναπτύσσεται όχι με την εθνολογική, αλλά την πολιτιστική έννοια, χωρίς να αποκλείονται στοιχεία απώλειας της ελληνικής εθνικής συνείδησης.

Εντωμεταξύ οι δυσμενείς σχέσεις με την Ελλάδα και ιδιαίτερα η ταύτισή της με «τον εχθρό, που πασχίζει το διαμελισμό της Αλβανίας», έθετε τους Έλληνες, τους ελληνομαθείς και εκείνους με ελληνίζουσα συνείδηση σε καθεστώς ενοχής και ομηρίας. Η επιβαλλόμενη αυτή κατάσταση απαιτούσε από τους φορείς του Ελληνισμού την αυτόβουλη αποβολή και απαλλαγή τους από καθετί ελληνικό μέχρι και την εθνική συνείδηση. Όλα από κοινού συνέβαλαν στη γρήγορη υποχώρηση της ελληνικής γλώσσας ακόμα και από το ελληνικό στοιχείο και στη μετατροπή τους σε κρυπτοέλληνες. Συνεπώς, οι πόλεις αυτές μετατράπηκαν σε κέντρα του Αλβανισμού στο Νότο της Αλβανίας.

Κατά την κομμουνιστική περίοδο, διαπιστώνεται η συνέχιση του ίδιου φαινομένου. Μάλιστα, λόγω της γνωστής κομμουνιστικής πολιτικής οδηγείται στα άκρα.

Βιβλιογραφία.

Αλεξιάδα 1148

Βακαλόπουλος Κ., 2003, Η ιστορία της Ηπείρου, Θεσσαλονίκη

Βερνίκος Ν. & Δασκαλοπούλου Σ., 1999, Στις απαρχές της νεοελληνικής ιδεολογίας, το Χρονικό της Δρόπολης, Αθήνα.

Μαζουέρ Μ., 2008, Τα Βαλκάνια, Αθήνα, μετάφρ. Κουρεμένος Κ.Ν.

Πατσέλη Β.Ν., 1946, Η Βόρειος Ήπειρος και τα φυσικά της σύνορα, Αθήνα.

Bonfante G., 1974, Ilirët dhe Shqiptarët, σ.98-107, στο Kuvendi I i studimeve Ilire, Tiranë, επιμ. Buda A.

Clayer N. 2009, Aux origines du nationalisme albanais, La naissance d' une nation majoritairement musulmane en Europe, Tiranë (Puto A, αλβανική μετάφρ).

Çabej E., 1976, Hyrje në historinë e gjuhës shqipe, том.Ι, Tiranë.

Çabej E., 1994, Shqiptarët midis Perëndimit e Lindjes, Tiranë.

Domi M., 1988, Probleme te historise se formimit te gjuhës shqipe, arritje dhe detyra, στο Konferenca Kombëtare për formimin e popullit shqiptar, të gjuhës dhe të kulturës së tij, Tiranë, επιμ. Buda A.

Elias N., Scotson J. 1996, Etablierte und Aussenseiter, Frankfurt.

Gjinari J., 1977, Struktura dialektore e Shqipes e parë në lidhje me historinë e popullit. Konferenca kombëtare e studimeve etnografike, Tiranë.

Gjinari J., 1988, Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë, Konferenca Kombëtare për formimin e popullit shqiptar, të gjuhës dhe të kulturës së tij, Tiranë.

Hamond. N.G.L., 1971 ΗΠΕΙΡΟΣ, τόμος Α, Αθήνα, (μεταφρ. Γιάγκα Αθ.Χρ.)

Hobhouse J.C., 1971, A Journey Through Albania, Travels in South Albania and Epirus 1809-1910, New York.

Matzinger J., 2012, Shqiptaret si pasardhes te ilireve nga kendveshtrimi i gjuhesise historike, στο Historia e shqiptarëve, gjendja dhe perspektivat e studimit, Tiranë, επιμ. Shmitt O.J.

Michaelis Attalioetae, 1853, Historia, Βόννη. Ελληνική-λατινική έκδοση.

Stadmüller G. 1966, Forschungen zur albanischen Frühgeschichte, 2nd edn, Wiesbaden (Albanische Forschungen 2).

Zojzi Rr., 1962, Ndamja krahinore e popullit shqiptar, Etnografia Shqiptare, τ.Ι, Tiranë

Wilkes J., 1999, Οι Ιλλυριοί, Αθήνα, (Έβα Πέππα, μετάφρ.)